ئەبوبەكر ئەلڕازی… ئولریش ڕودۆلف… لە ئەڵمانییەوە كاوە جەلال

ماوەیەكی كورت دوای مەرگی كندی دەركەوت كە پێویستە لە كولتووری ئیسلامیشدا فەلسەفە و تیۆلۆگیی لە یەكدی جیابكرێنەوە. با كندی ڕێزی لە كاری تیۆلۆگەكان گرتبێت؛ با تیۆلۆگەكانی سەردەمی كندی جەختیان لە ڕاسیۆنالێتیی خۆیان كردبێت، یان تەنانەت گرنگییان بە دیالێكتیكی ئەڕیستۆتەلیس (تۆپیك) و هەندێك كۆنسێپتی تایبەتی فەلسەفەی سروشتی ئەنتیكە دابێت، سەرەڕای ئەوە دوای چەند دە ساڵێكی كەم ڕوانگەی هەڵوێستنوێنەكان گۆڕرا: لەو میانە ڕیالیستییەوە كە لە نێوان هەردوو زانستەكەدا هەبوو، میانەگیرییەكی ئاگامەند هاتە گۆڕێ، ئەوجا هەندەی نەخایاند شێوەی بەرەگەرایی وەرگرت.
هۆكانی ئەم گۆڕانە هەمەلایەنین و بە چەند دێڕێك پوخت ناكرێنەوە. وەلێ سەرەباری ئەوە دەتوانین ببێژین، ئەم گرژبوونەوەیەی پەیوەندییەكان كە دەتوانین لە وەرچەرخانی سەدەی نۆیەم بۆ سەدەی دەیەمدا ڕەچاوی بكەین، لە لایەن نوێنەرانی هەردوو بەرەوە دەردەچوو. كاتێك تیۆلۆگەكان ماوەیەكی درێژخایەن ئامادە بوون بۆ جیاوازترین پاڵهێزە هۆشەكییەكان (بێگومان بە میراتەكەی ئەنتیكەشەوە) كار بكەن، ئەوا ئێستا بە پێچەوانەوە جەختیان لە پێوارەیی ترادیسیۆنی ئیسلامی دەكرد. لەم هەڵوێستەدا ئەلئەشئەری (935 مردووە) و ئەلماتوریدی (944 مردووە) بەشدار بوون و بەشداریكردنەكەیان بوو بە پاڵهێزێكی ئاڕاستەدەر ڕووەو ئایندە. بێگومان ئەمان پشتیان نەكردە بەكارهێنانی بەڵگەهێنانەوەی ئاوەزمەندانە، وەلێ دەیان گۆت كە دەبێت هەموو دۆگمێگ لە قورئانەوە یان لە ترادیسیۆنی پەیامهێنەوە (واتا لە سوننەوە) بناغەی بڕێژرێت (ئەلئەشئەری) یان مسۆگەر بكرێت (ئەلموتاریدی). بەمەش ئەوان ئەو چێوەیەی تێڕوانیان گۆڕی كە لە نێویدا مەزنەگەراییە تیۆلۆگییەكان دەبزوان، هەروەها مشوری ئەوەیشیان خوارد كە تیۆلۆگییەكی “سوننی”ی پابەند بە ترادیسیۆنەوە پێشتری وەربگرێت. بە پێچەوانەشەوە فەیلەسوفەكان ئامانجی تەواو جیاوازیان هەبوو. لێرەدا ڕەوشێكی سوودمەند بۆ ئەوان لەوەدا بوو كە تەنانەت پاش مەرگی كندی هێشتا هەر بەردەوام تێكستی دیكە لە گریكی و

سریانییەوە بە ئەرەبی وەردەگێڕان، ئەمەش بناغەی لەهزرینەکانی ئەوانی چاکتر کرد، وەلێ هەروەها بوو بە هۆیەک بۆ بەرزکردنەوەی ڕادەی داواکارییەکانیشیان کە لەم لەهزرینانەوە وەک دەرئەنجام دەردەکەشران. فەیلەسوفەکان چیدی بەند نەبوون بەو گریمانەیەوە کە گۆیا فەلسەفە گەرەکە (بەگوێرەی تێروانینەکەی کندی) ئەرگومێنت و مەدلۆلەکانی ڕوونکردنەوە بخاتە خزمەتی دەگمی ئیسلامییەوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئێستا دەیان گۆت کە فەلسەفە دەبێت خۆی لە سەرجەم پێشمەرجە ئایینییەکان ئازاد بکات و شوێن بیردۆز و مێتۆدەکانی خۆی بکەوێت، هەر بەم شوێنکەوتنەش تەقەلا بە زانینی سەربەخۆی ڕاستی بدات.

داواکارییەکەی ئەبوبەکر ئەلڕازی (865-925 یان 932) بەم چەشنە بوو. ئەمە لەتەک ڕازیدا بە یەکەم هزرڤانی ناوچەی کولتووری ئیسلامی دەگەین کە بە تەواوی داوای ئوتۆنۆمیی فەلسەفەی دەکرد. ڕازی لە بنەڕەتدا پزیشک بوو و لەم سیفەتەیشیدا پێزانینی گەورەی پێبڕا. بەدیهێنانە (نەجاحە) مەیدانییەکانی لە بواری پزیشکیدا شتایش کران. نووسینەکانی سەبارەت بە بابەتە پزیشکییەکان پێوەری نوێیان دانا. ئەم نووسینانەی ڕازی نەک تەنیا زانینی ترادیسیۆنیی گریکەکان (و هەروەها هیندیش)یان لە فۆرمێکی نموونەیدا پوخت کردەوە، بەڵکو هاوکات بە شارەزایی فرە پەرەیان پێدا و لەبەر ئەم هۆیەش بەدرێژایی چەند سەدەیەک وەک بناغەی پێگەیاندنی پزیشکان بەکاردەهێنران. وەلێ مەسەلەکە پەیوەست بە نووسینەکانی دیکەی ڕازییەوە لە بواری پرسیارە فەلسەفییەکاندا جیاواز بوو. ئەم نووسینە فەلسەفییانە نە لە لایەن هاوچەرخانییەوە وەرگیران و نە لە سەردەمانی پاش ڕازی خۆیدا ناسێنران، بە پێچەوانەوە، لەبری ئەوە لە گشت لایەکەوە ڕەتکرانەوە، بەڵێ تەنانەت پەرچەکرداری تووڕە ئاڕاستەیان کرا کە ئیدی لە سەرئەنجامدا ڕازی وەک زەندیقێک ناوبانگی پەیدا کرد.

سەرجەم بەرهەمەکەی رازی، بەهۆی ئەو جۆرە بڕیاردانەوە بەسەر نووسینە فەلسەفییەکانیدا، بەناباشی گەیێنراوە. گەر شتێکی ئەم بەرهەمە مابێتەوە، ئەوا تەنیا تێکستی کورت و فراگمێنتن، کە ڕەسەنێتیان هەمیشە جەخەت نییە. بۆیە ئەمە بەزۆری بەندین بە دەربڕینی نووسەرانی سەردەمانی درەنگتەرەوە. ئەمەش لە حاڵەتی ڕازیدا بەتایبەتی نالەبارە، چونکە سەرجەم نووسەرانی پاش خۆی دەیانویست دژبەژیی تێڕوانینەکانی بکەن و لەرێشەوە تێڕوانینەکانی ئەویان تیژتر پێشان دەدا لەوەی کە خۆیان لە ڕاستیدا چۆن بوون. سەرەڕای ئەوە دەتوانین بنەڕەتەکانی هزری ڕازی (بە ڕەچاوکردنی ئەو ئاگادارکردنەوە نابراوانەی سەرەوە) هەڵبەستینەوە. ئەمەش لایەنی

کەم سێ کایەبابەت دەگرێتەوە، کە پێدەچێت ڕازی بەتایبەتی گرنگیی پێیان دابێت: مێتافیزیک (کە پرسیارەکانی ڕێبازی پرنسیپەکان و کۆسمۆلۆگی پێکەوە گرێدەدات)؛ تیۆریی مەئەریفە (کە لەنێو کۆنتێکستەکەیدا هاوکات تێڕوانینەکانی ئەو لەبارەی پەیامهێنی لەگەڵێن)؛ لە کۆتاییدا تێڕوانینەکانی ئەو سەبارەت بە ئێتیک کە لە لایەن خوێنەرانییەوە ئاسانتر وەرگیران و لەبەر ئەم هۆیەش لەنێو تێکستە ماوەکانی ئەودا بەباشترین شێوە دۆکومێنت کراون.

هزرینی نائاسایی ڕازی بەتایبەتی لە لەهزرینە مێتافیزیکییەکانیدا خویا دەبێت. ڕازی لەو باوەڕدایە کە بتوانێت بوونی ئافرێنراو (خولقێنراو) نەک بە یەک تاکە پرنسیپ، بەڵکو بە پێنج پرنسیپ بگەڕێنێتەوە: لەپاڵ خودادا (کە بە زەینی / ئینتەلەکتی کامیلی دادەنێت)، کات و فەزا، دەروونی گەردوونی و ماتەرییەکی بێبونیادی لە ئەتۆم پێکهاتوو هیچ سەرەتایەکیان نییە (واتا نەئافرێنراون – و). ڕازی دەبێژێت، ئەم پێنج پرنسیپە لە سەرچاوەدا لە یەکدی جیا بوون و هیچ پەیوەندییەکیان بەیەکەوە نەبووە، وەلێ پاشان ڕووداوێک قەوما کە پرۆسەیەکی پڕئەنجام و تا ئەمڕۆ نەبڕاوەی لێکەوتەوە، ڕووداوەکەش ئەوە بوو کە دەروون هەوڵی دا فۆرم بە ماتەری بدات و لەتەکیدا یەک بگرێت. وەلێ ئەم هەوڵەی دەروون بەهۆی بەرهەڵستیی ماتەرییەوە شکستی هێنا، بۆیە خودا، دوای ئەوەی بەزەیی بەو هەوڵە شکستهێناوانەی دەرووندا هاتەوە، دەستی نایە نێو پرۆسەکەوە، ئەویش بەوە کە جیهانەکەمانی ئافراند و بەمەش دەرفەتی بە دەروون ڕەخساند بچێتە نێو ماتەرییە فۆرمپێدراوەکانەوە. پاشان گەردیلەکانی دەروون کە لەو کاتە بەدوواوە لەنێو جیهانی ماتەریدا بوون، خودا بەشداریکردنی لە زەینی خۆیدا پێبەخشین. ئەمە بە یاریدەی ئەم بەشداریکردنە لە زەینی خودادا دەتوانین ڕێچەڵەکی خۆمان و تایبەتمەندکراویمان بناسین، چونکە زەین پێشانمان دەدات کە دەروونەکانمان بە هیچ شێوەیەک بە لەشەکان ناگونجێن، بەڵکو دەبێت سەرلەنوێ بگەڕێنەوە بۆ سەرچاوەی خۆیان. ڕێگەی گەڕانەوە ڕووەو ئەو سەرچاوەیە بەسەر زانین و کرداری دروستدا تێدەپەڕێت. هەموو یەکێک لە ئێمە دەتوانێت ئەم ڕێگەیە بگرێتە بەر، چونکە سەرجەمی مرۆڤان هەندێ زەینیان هەیە کە ئیدی بەڕێیەوە دەتوانن دەروونیان ڕزگار بکەن. هەر ئەوەندەی ئەم ئەرکە بەدیهێنرا، ئیدی جیهانی ئافرێنراو لەناودەچێت و دۆخی سەرەتایی سەرلەنوێ دادەمەزرێنرێتەوە. بەدووی ئەوەشدا ئیدی دەروونی گەردوونی چاک کراوەتەوە: وەک دۆخە سەرچاوەییەکەی خۆی لێهاتەتەوە، بێگومان ئێستا هەندێ نەبێت کە دەروون بە بۆی ئەو مەئەریفەیە دەوڵەمەندتر بووە کە ئەو تایبەت نییە بە یەکگرتن لەتەک ماتەریدا.

ئەم ئەفسانەیە کە ڕازی لێی دەدوێت، زۆر جار ڕاڤە کراوە، لەرێشدا مرۆڤ دروست ئاماژەی بە پەیوەندیی ڕازی بە فەلسەفە دێرینەکانەوە داوە: بە پلاتۆنیزمەوە، ئەمەش لە کۆنسێپتی دێمیورگ (وەستا = خودا / و) و دەربڕینەکانی ڕازیدا سەبارەت بە ڕەگەکەی دەروون ڕوون دەبێتەوە؛ ئەوجا ئەنتی ئەریستۆتەلیزم کە دیاریکەری دەربڕینەکانی ڕازییە لەبارەی فیزیک (واتا لەبارەی کاتی ڕەها، فەزای ڕەها پێکەوە لەتەک بۆشاییدا، ئەتۆمیزم)؛ ئەوجا لە کۆتاییدا نزیکیی ڕازی لە مەزنە کۆسمۆلۆگییەکان کە مرۆڤ لە ئایینە جیاوازەکانی ئەنتیکەی دەمەو کۆتاییەوە، پێش هەمووشیان مانیشەئیزم، دەیان ناسێت. سەرەڕای ئەوە ئەفسانەکەی ڕازی، جا گەرچی نزیکە لە ترادیسیۆنە هزرییە دێرینەکان، هێشتا هەر لە خزمەتی فەلسەفەیەکی نوێدایە. بێگومان ڕازی ئەو کۆنسێپتە ناوبراوانە دەپەرچێنێت، وەلێ ئەو بەتایبەتی بەکاریان دەهێنێت تاکو لە خەریکبوونییەوە لەتەکیاندا گۆڕان بە تێڕوانینەکانی خۆی بدات، ئەم تێڕوانینانەشی لە ڕەوتی داڕشتنەکانیدا دەردەکەون. ڕازی لەم تێڕوانینانەیدا گریمانەی سێ تەوەرە بۆ ڕوودانی جیهان دەکات: خودایەک، کە لە زانینی سەروەر و میهرەبانییەوە کردار دەنوێنێت؛ یەکگرتنەوەی مەرجە فیزیکییە پێشتر هەبوو و لە خودا سەربەخۆکان (ئەزەلییەتی کات و فەزا و ماتەری)؛ ئەوجا لە کۆتاییدا دەروونی چوست کە تەقەلا بۆ کامیلەتی دەدات و مێژووە بگۆڕەکەی هاوکات مێژووی جیهان و مرۆڤ پێکدەهێنێت.

ئەمە گەرەکە لێرەدا ڕەچاوی ئەوە بکەین کە پرۆسەی کامیلبوونی دەروون لە لایەن زەینەوە ڕابەرایەتی دەکرێت. ئەمە دەمان بات بۆ تەماکەی دیکە: واتا بۆ تیۆریی مەئریفە، کە ئەمیش لەنێو لەهزرینەکانی ڕازیدا پێگەیەکی گرنگ وەردەگرێت. ڕازی لێرەش وەک هزرڤانێکی ناترادیسیۆنی دەردەکەوێت، چونکە ئەو جیاواز لە فەیلەسوفەکانی پێش خۆی (کندی) و پاش خۆی (فارابی، ئیبن سینا، ئیبن روشد) لە خەریکبوونیدا بەم کێشەیەوە دەربڕینەکانی ئەریستۆتەلیس لەبارەی زەینی چالاک و زەینی ناچالاک ناکات بە دەرچە، بە پێچەوانەوە، ڕازی دەیەوێت بەتایبەتی پۆنتێکی دیکە دیاری بکات. ئەم پۆنتە خۆی لەو بڕوا پێشاندراوەدا دەبینێتەوە کە هەموو مرۆڤێک تەنیا بە یاریدەی زەین، کە خودا پێی بەخشیوە، دەتوانێت بە زانین بگات و خۆی فرمانەکانی بەگونجاوی لە جیهاندا ئەنجام بدات. ئەم بنەمایە لە یەکەم لێوردبوونەوەدا وەک گەشبین دەردەکەوێت، لێ لە بنەڕەتدا ئەوها نییە، چونکە ڕازی زۆر چاک ڕەچاوی شیمانەی شکستهێنان دەکات، بەڵێ ئەو تەنانەت بە ئەو شکستە پێشبینیی سزایەکیش دەکات، چونکە، بە دیدی ئەو، کە ژیانی خۆی بە زانین و

ئەو کردارە دروستە کە لەو زانینەوە وەک سەرئەنجام دەکەوێتەوە، بەگەڕ نەخات، دەبێت حساب بۆ ئەوە بکات کە جارێکی دی وەک زیندەوەرێکی پلە نزمتر لەدایکببێتەوە. سەرەڕای ئەوە لەم ڕەوشەشدا هەشتا هەر تەنیا هیوایەک بە کۆتاییەکی باش دەمێنێتەوە، چونکە ئەو کەسە لەم دۆخە نوێیەشدا تەنیا هەلێکی بۆ هەڵدەکەوێت تاکو هەڵەکانی ڕاست بکاتەوە و لە پرۆسەی هەڵچوونی دەرووندا بەشداری بکات. ئێستا بەمە ساغ دەبێتەوە کە سەرجەم مرۆڤان، لە هەر کاتێکدا بێت، هێزە زەینییەکەیان بەگەڕ دەخەن و دەروونیان ئازاد دەکەن.

بێگومان دەشێت ئەم بڕوایەش بگەڕێنرێتەوە بۆ هەندێک پێشبینیی ئەنتیکە. ئەم بڕوایەی رازی، بەهێزتر لە لەهزرینە کۆسمۆلۆگییەکانی پێشین، دەمان بات بۆ پلاتۆنیزم، ئەمەش جێی سووڕمان نییە. ئاخر ڕازی پزیشک بوو، ئەو بەچوستی نووسینە دوور پەلهاویشتووەکانی گالنی دیراسە کرد (لەم نووسینانە تا کۆتایی سەدەی نۆیەم پتر لە سەد دانە بۆ ئەرەبی وەرگێڕرابوون). بێگومان گالن تەنیا بەوە نەناسرا بوو کە ئەو دەروازەیەکی فراوانی فەلسەفەیی هێنایە نێو پەروەردەی پزیشکییەوە، بەڵکو ئەو هاوکات لایەنگرێکی پلاتۆنیزم بوو و تەنانەت توێژینەوەیەکی (لەپاڵ هەندێکی دیکەدا) نووسی کە تێیدا بە وەستایەتییەکی فەرکارییانە پێوەری خوێندنەوە پلاتۆنییەکانی پوخت کردەوە.

وەلێ ڕازی لێرەشدا هەمان هەڵوێستە بنەماییەکەی خۆی وەردەگرێتەوە: ئەو نەک تەنیا ئەو موڵکە فەرکارییەی بەبێ دەستکاری وەرنەگرت، بەڵکو هەروەها خستییە نێو کۆنتێکستێکی نوێوە. مۆرکی ئەم پەیوەندییە نوێیەی کێشەکە لەوەدا بوو، کە ئێستا زانینی ئاوەزمەندانە زانینێکی هاقرکەری بۆ پەیدا بوو، ئەمەش ئەو زانینە بوو کە ڕووی دەکردە سروشی (وەحی) خودایەتی. ڕازی، پابەند بە تیۆریی مەئریفەکەیەوە، بەتوندی داواکارییەکانی ئەو زانینە ڕەتدەکاتەوە، چونکە ئەو لەو بڕوایەدایە، کە خودای میهرەبان و بەداد توانستی زانینی بە سەرجەم مرۆڤان بەخشیوە، لەبەر ئەم هۆیە، بە دیدی ڕازی، نەشیاوە کەسانی تاک زانینێکی دیکەی تایبەتی سروشییان (وەحیان) لە لایەن خوداوە بۆ بێت. دەرئەنجامێکی ئەم بڕوایە ئەوەیە کە پەیامهێن وجودی نییە. بەڵێ، زۆرتر لەوەش: کە ببێژێت کە گۆیا خاوەنی کاریزمای (واتا بەخشراوی) پەیامهێنییە (موسا، ئیسا، محەمەد)، دەبێت ئەو کەسە هیچی دیکە نەبێت جگە لە فریودەرێک. ئەو مرۆڤە وەک فریودەر پەیڕەوی سروشێک دەکات کە ئەو لە بنەڕەتدا بە هیچ شێوەیەک وەک سروش بۆی نەهاتووە، ئەوجا ئەو کەسە لە پشتی خۆیەوە کۆمەڵێک کەسی گۆیا ئیمتیاز پێدراو کە دەکاتەوە، ئەم کۆمەڵەش هیچ کارێکی باشتری لەناوەشێتەوە جگە لەوەی

ل□دژی کوم□□کانی دی، کە ئەوانیش بە هەمان شێوە وای دادەنێن خاوەنی ڕاستیی سروشییانە بن، جەنگ بگێڕێت.
ئەم جۆرە دەربڕینانەی ڕازی وایان کرد کە زۆر هاوچەرخی ئەو بە زەندیقێکی خودانەناسی دابنێن. ئەمەش بێگومان ڕوونە لەنێو ک□م□گ□یەکدا کە تەنیا لە یەک پەیامهێنەوە ئاڕاستە وەردەگرێت.
سەرباری ئەوە تۆمەتەکان بە هیچ شێوەیەک مەبەستی خۆیان نەدەپێکا.
ئاخر مەبەستی ڕازی ئەوە نەبوو کە هەبوونی یان واتای خودا بخاتە ژێر پرسیارەوە. بەگوێرەی ئەوە کە ئێمە تا ئێستا بینیمان، ڕازی دەیویست خودا وەک گەرەنتییەکی تاک و ڕاستەوخۆ بۆ خەڵاسی (ڕزگاریی) سەرجەم مرۆڤان دیاری بکات. ئەم ڕەهەندە چە مێتافیزیک و چە تیۆریی مەئریفەکەی ئەوی تەنی بوو، ئەمەشمان جارێکی دی بۆ دەردەکەویتەوە، گەر ڕوو بکەینە تێڕوانینە ئێتیکییەکانی ئەو.
ڕوانگەکانی ڕازی لە کایەی ئێتیکدا کەمتر هەژێنەر و شێوێنەر بوون.
ڕەنگە لەمەدا بێت هۆی مانەوەی ئەو دوو توێژینەوەیە کە ڕازی لەسەر ئەم تێمایە نووسینی ("پزیشکیی هۆشەکی" و "شێوە ژیانی (سیرەی) فەلسەفەیی"). ڕازی لە یەکەم توێژینەوەیاندا ڕوونی دەکاتەوە کە چۆن دەشێت دەروون بە پەروەردە ڕەوشتمەند بکرێت. لەم پەروەردەیەدا دوو لایەن رۆڵ دەگێڕن: بەرهەڵستیکردنی س□□ز□کان و هەروەها متمانەکردن بەوە، کە ئەوە زەینی مرۆڤە پێوەری ڕاست بۆ سەرجەم کردار و چێژەکان دادەنێت. توێژینەوەی دووەم، کە پێدەچێت ڕازی ماوەیەکی کورت پێش مەرگی خۆی نووسیبێتی، زۆر مۆرکی کەسیی لە خۆ دەگرێت. ڕازی لەم نووسین□ی□دا لەدژی ڕەخنەگران بەرگری لە خۆی دەکات. پێدەچێت ئەو ڕەخنەگرانە لۆمەی رازییان کردبێت کە گۆیا ئەو ژیانی بەڕەوشتی (بەتایبەتی ژیانی ئاسکێزیی (زاهیدی)) بۆ مرۆڤانی دیکە ڕاگەیاندووە، وەلێ ئەو خۆی لە ژیانیدا بەگەڕی نەخستووە.
وەڵامی رازی بۆ ئەم لۆمانە (ئەمەش بە ناونیشانی توێژینەوەکەدا دەردەکەوێت) بریتییە لە "شێوە ژیانی فەلسەفەیی". ڕازی لێرەدا بەدەوری فیگوری سۆکراتێسدا دەسووڕێتەوە، کە وەک نموونەی مرۆڤی زانەر و بەڕەوشت پێشبینیی دەکات. بە دیدی رازی هەروەها سۆکراتێس ناچار بوو س□□ر□تا خۆی بۆ ئەم چۆنێتیيانەی زانین و ڕەوشت پێبگەیەنێت. ئاخر سۆکراتێس لە گەنجێتیدا زۆر یەکلایەنی بیری لە ژیانێکی ئاسکێزی (زاهید) و دوورەپەرێز کردبۆوە (ئەمە بە ڕاڤە کینییەکەی فیگوری سۆکراتێس دەگونجێت)، لێ سۆکراتێش درەنگتر ئەم هەڵوێستەی خۆی گۆڕی، چونکە ئێستا وەک پیاوێکی کامڵ فێر بوو بوو خۆی بەو داواکارییانە بگونجێنێت کە پێویستە مرۆڤێک بۆ خۆی بەرزیان بکاتەوە (ئەمیان بە ڕاڤەی پلاتۆنییانەی سۆکراتێس و پرۆگرامە فەلسەفەییەکەی ڕازی خۆی دەگونجێت). داواکارییی□کان

بریتین لەمانە: گەڕان بەدووی زانیندا؛ کرداری بەداد؛ هەبوونی بەزەیی بۆ کەسانی دی؛ سەنگاندنی پڕمەغزای (ئ□م□دنیایی و ئەودنیایی) چێژەکان؛ متمانەکردن بە خودایەکی میهرەبان؛ هەروەها ئەو بڕوایە کە ئێمە دەروونمان بە یاریدەی زانین و ڕەوشت ئازاد دەکەین و دوای مەرگمان بەرەو ڕووی ژیانێکی بەختیار دەڕۆین.

Ulrich Rudolph، Islamische Philosophie، München 2004